
ПСИХОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАЊЕ

ДР НАДЕЖДА ЉУБОЈЕВ

Факултет за правне и пословне студије

Нови Сад

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНАК

AUTHOR REVIEW

UDK: 364.63-027.553-053.2

BIBLID: 0353-7129, 13(2008)1-2, p.81-94

ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕТЕТА УНУТАР ПОРОДИЦЕ

Резиме: У раду аутор указује да злостављање детета унутар породице представља најтежи облик породичног насиља и насиља уопште, с обзиром на психофизичке особине жртва, емоционалну повезаност, однос поверења и зависности и родитељску обавезу подизања и васпитавања деце. Појава злостављања детета у породици представља изразити пример кршења и угрожавања права детета.

У литератури се злостављање детета одређује на различите начине, али је неопходно одредити битне елементе за правно одређивање појма. Злостављање постоји када родитељ користећи физичку снагу и надмоћнији положај злонамерно поступа према детету, чиме угрожава његов живот, здравље, физички или емоционални развој.

Злостављање се манифестује кроз, у теорији општеприхваћене, појавне облике: физичког, сексуалног и емоционалног злостављања, који се у раду појединачно дефинишу. Истиче се да је сексуално и физичко злостављање увек повезано са емоционалним злостављањем, док се емоционално злостављање детета може испољавати као појединачни ентитет.

Злостављање деце је феноменолошки разноврсна појава, која производи многоструке негативна последице, јер се њом повређује психофизички развој деце (наношењем телесних повреда или емоционалних и бихејвиоралних последица). Аутор указује да су злостављана деца свих раса, из свих економских слојева и из свих етничких група. Родитељи који злостављају децу не представљају хомогену групу.

Кључне речи: злостављање детета унутар породице, емоционално злостављање, сексуално злостављање, физичко злостављање, последице злостављања.

Увод

Застрашујућа је чињеница да су деца жртве злостављања и занемаривања унутар породице. Међутим, ове облике породичне патологије преживели су многи дечаци и девојчице на свим континентима, у свим државама света, на свим економским нивоима и у свим етничким групама. И данас су животи бројне де-

це испуњени једним од три појавна облика злостављања: физичким, емоционалним или сексуалним, а такође, и занемаривањем. Нажалост, деца то доживљавају у сопственом дому, често од рођења.

Многи људи пате због претрпљеног злостављања и занемаривања у детињству и ако се то трауматично искуство не идентификује и не лечи, емоционалне и бихејвиоралне последице могу бити трајне. Трауматично је и за одрасле када су изложени злостављању и малтретирању; може се само замислити како је детету које живи у таквој ситуацији и које пре него што се емоционално развило, трпи свакодневно злостављање и занемаривање. Ово истичемо због тога што је предмет наше пажње и заштите далеко вулнерабилнији и беспомоћнији од одрасле жртве у било ком облику злостављања, па су, следствено томе, и последице тих поступака далекосежније и теже исправљиве, ако то уопште и могу бити.

Појаве злостављања и занемаривања деце у породици зато представљају *изразите примере кршења и угрожавања њихових права.*

ПОЈАМ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕТЕТА

Злостављање детета унутар породице (у свим појавним облицима: физичко, сексуално и емоционално), као и занемаривање, представља најтежи облик породичног насиља и насиља уопште, с обзиром на психофизичке особине жртава, емоционалну повезаност, однос поверења и зависности и родитељску обавезу подизања и васпитања деце. Породица је, како истиче Натан Екерман „основа узраста и искуства, испуњења или неуспеха“. Она је „основа болести и здравља“ (Ackerman, N. W., 1987). Међутим, и сама породица је одређена структуром друштва, те је она често само преносник друштвених и културних захтева на дете (From, E., 1986).

Дете само не може да се заштити у породици, јер је у њој изузетно *рањиво*, с обзиром да се налази у зависној позицији и да родитељи имају моћ над децом. Детету је потребна родитељска љубав, чије је задовољавање основна људска потреба.

Што су деца млађа, то су зависнија од родитеља, јер непосредно после рођења и у првим годинама живота дете не може опстати без бриге и љубави. Дете ће бити угрожено без дома и без родитеља који се брину да му обезбеде основне потребе. Зато родитељи имају посебну одговорност да заштите децу. Другим речима, што су деца млађа, то је већа обавеза родитеља да их заштите. Уколико више морају да буду заштићена, утолико је већа могућност да буду злоупотребљена.

Тачан обим злостављања и занемаривања деце унутар породице је непознат, јер га је тешко утврдити пошто се ови облици породичне патологије ретко откривају, а они откривени тешко се доказују. Такву ситуацију проузрокује околност што се злостављање и занемаривање деце врши у затвореној породичној

средини, која крије најразличитије облике угрожавања и повређивања физичког и менталног здравља детета. Сигурно је да и неусаглашеност дефиниција злостављања и занемаривања утиче на различиту процену обима ових појава, зависно од дефиниција аутора. Такође, немогуће је са већом поузданошћу говорити о правом обиму ових појава, јер није створен јединствен систем праћења и прикупљања података. Међутим, иако је једна од најраспрострањенијих друштвених реакција на злостављање и занемаривање деце негирање и самог постојања или умањивање обима распрострањености, постоји доста основа за претпоставку о релативно великом обиму ових појава.

Постоје различити приступи и схватања самог појма злостављања детета, па тако и разноврсне дефиниције овог феномена. Најбројније су дефиниције злостављања¹ у иностраној литератури, посебно у англо-америчкој, где је нарочито актуелизован овај проблем.

Дефиниција злостављања деце коју су прихватиле земље чланице *Европске саветнице* у Стразбуру гласи: „о злостављању се може говорити када једно или више лица крше недодирљиву зону тако често, отворено и жестоко да се може сматрати да нормални развој детета пати у том процесу”.

У новијој психолошкој литератури, М. Клајн, заступник трансакционе анализе, истиче: „Злостављање деце је зло које моћници наносе немоћнима, због потребе да одбране своје болесно „ја”.” (Клајн, М. 1997)

У нашој досадашњој друштвеној теорији постоји неколико ужих и ширих дефиниција злостављања. Тако у теорији постоје шира схватања која под појмом „злостављано дете” подразумевају дете „чији је нормални раст и развој онемогућен и угрожен” (Radovanović, J., 1988).

По неким ауторима, појмови злостављања и злоупотребе су блиски појмови који подразумевају „штетан и неадекватан однос према деци, при чему се она третирају као објекти, а не субјекти односа”, с тим што злостављање подразумева „лош и нехуман активан однос било појединаца, група или институција и глобалних друштава према деци...” (Milosavljević, M. 1998).

У кривичноправној теорији се истиче да је о злостављању увек реч „када се другом проузрокује знатан ступањ физичке и психичке неугоде”, без обзира да ли се при томе поступало безосећајно, бездушно, злурадо, нечовечно или сурово и да ли се понашање учиниоца креће у границама допуштеног и уобичајеног права кажњавања и да ли је мотивисано васпитном сврхом. *Злостављање је, по правилу, објективни израз одређеног психичког односа и стања према деци* (Hirjan, F. & Singer, M., 1978).

Легислативна пракса у неким земљама одређује правне дефиниције злостављања, на пример, федерални пропис САД-а из 1974 године – *The Child Abuse Prevention and Treatment Act*. Даље, прописи појединих држава САД-а конкретизују дефиницију злостављања набрајајући и описујући поједине његове облике. У стручној америчкој пракси стандардима административних органа и професионалних организација које се баве заштитом злостављане деце остварује се виши

степен конкретизације ових појмова прецизирањем критеријума за препознавање појаве и предузимање заштитних мера (Brieland, D., Lemmon, J. 1977).

Готово све наведене дефиниције злостављања, и уже и шире, друштвене и породичноправне, имају своју научну вредност и оправдање. Критика појединих схватања сигурно не би довела до општеприхваћене, јединствене дефиниције. Због тога смо се одлучили да на основу постојећих сазнања одредимо правни појам злостављања, обухватајући, по нашем мишљењу, битне елементе за дефинисање.

Појава злостављања деце унутар породице је најизразитији пример кршења и угрожавања дечијих права. **Она постоји када родитељ, користећи физичку снагу или надмоћнији положај, злонамерно поступа према детету, чиме угрожава његов живот, здравље, физички и емоционални развој.** Зато можемо рећи да је ово облик „неродитељског“ односа према детету.

У породичноправној теорији се с правом истиче субјективни однос учиниоца према радњи злостављања, тако што се дефинише злостављање као „намерно наношење патњи без обзира на мотиве” (Јанјич-Комар, М. 1995). Сматрамо да је неопходно истаћи да је код злостављања реч о **намерном** наношењу патњи детету.

По правилу то значи да се злонамерни поступци родитеља понављају. Међутим, могло би се говорити о злостављању и у случају само једног поступка родитеља, који је толико опасан за дете да се не сме дозволити његово понављање (покушај убиства, силовање, тешка телесна повреда).

О ЗЛОСТАВЉАЊУ

Поразна чињеница је сазнање да данас у најразвијенијим земљама света, земљама са високом културом, има и таквих родитеља који на разне начине злостављају децу, чиме проузрокују и њихову смрт. Наиме, аутор Бањанин-Ђуричић у својој студији износи податак да „у високоразвијеним земљама *родитељи убију* више деце него туберкулоза, дечија парализа, богиње и дијабетес - заједно!” Аутор Стојаковић, такође, износи застрашујући податак да „у САД више деце изгуби живот од последица злостављања него од леукемије, цистичне фиброзе и мишићне дистрофије, а њихов број се може упоредити са бројем смртних случајева од токсичног и инфективног енцефалитиса” (*The Battered Child Syndrome – Journal of American Medical Association*).

Злостављана су деца свих раса, из свих економских слојева и из свих етничких група. У иностраној литератури се наводи да се као могуће жртве злостављања у породици јављају: нежељено дете, дете које потиче из инцестуозне везе, дете које мајку подсећа на оца кога мрзи, дете које се родило противно вољи мајке „у годинама”, дете рођено у време великих финансијских тешкоћа за породицу, дете рођено упркос покушају абортуса мајке, дете рођено после силовања мајке, дете са физичким и психичким недостацима које родитељи сматрају као „лични терет”, дете чији отац или мајка издржавају казну у затвору, дете рођено по-

сле развода брака, када су родитељи засновали већ нове породице, ванбрачно дете (Keiser, 1970).

У породици само једно дете може бити жртва злостављања родитеља, мада то могу бити и сва деца многочлане породице. У страним истраживањима је утврђено да је велики обим злостављања новорођенчади и деце у првим годинама живота, тако да је смртност ванбрачно рођених новорођенчади двоструко већа него брачно рођених (Keiser, 1970).

Када су у питању деца ометена у развоју, наиме, деца са посебним потребама, може се претпоставити да су она више изложена злостављању.² Као фактори који доприносе чешћем злостављању ове деце, у литератури се наводе: фактичка и непосредна повишена вулнерабилност, већа зависност и мања зашטיћеност ометеног детета, посебне и препознате потребе ометеног детета, неопходност додатних мера и посебних услова за заштиту развоја ометеног детета, у целини маргинални положај деце и немоћ и неспремност друштва да сагледа и изађе у сусрет посебним потребама одређених групација деце.

Стручњаци износе становиште да су деца ометена у развоју три пута (или чак 3–7 пута) у већој опасности (од остале деце) да буду злостављана (Savić, A. 1998). То и пракса потврђује. У Београду, у општини Стари град, током 1996. године Центар за социјални рад је био укључен у 4 случаја лишавања родитељског права, од којих је у 3 случаја реч о деци ометеној у развоју.³ Хендикеп повлачи друштвену изолацију, зависност и немоћ, а тиме отвара и простор за разне облике злостављања.

Злостављање деце дешава се у породицама на свим економским нивоима, у свим друштвеним слојевима и у свим етничким групама. Родитељи који злостављају децу не представљају хомогену групу. Они се разликују у погледу образовања и нивоа интелигенције, а налазе се у свим расама, економским слојевима и етничким групама.⁴

Према нашим и страним истраживањима, процењује се да у 95% случајева дете злостављају родитељи.⁵ Поочими, помајке, очуси и маћехе, представљају 10–15% злостављајуће популације. Мајке најчешће физички злостављају или занемарују децу млађег узраста, а очеви најчешће сексуално злостављају кћерке. Браћа, сестре и друга лица која се старају о детету у породици, ретко су одговорни за злостављање (мање од 1% случајева).

Психолози су утврдили психолошки профил родитеља који злоставља дете: то је особа са врло ниским осећањем самопоштовања, која се често и сама осећа угроженом од других, несигурном не само у породичној него и радној средини и због тога има изражену жељу за контролом и доминацијом. Психолошка анализа истиче да родитељ који злоставља, често има ригидне и нереалистичке представе о томе како дете сме или не сме да се понаша, а реагује веома агресивно ако дете пробије лимит његових имагинарних правила. Већина и то 80–90% злостављајућих родитеља нису душевно поремећени, нису криминалци, ни асоцијални у клиничком смислу. Међутим, психолози упозоравају да 10–20%

родитеља који злостављају децу су психопатске личности, и то је стална опасност и могућност да дете постане жртва ових родитеља.

Стручњаци упозоравају да родитељи који злостављају своју децу често у јавности наглашавају значај породичних вредности (Karor-Stanulović, 1998). Чињеница је да се злостављање чешће јавља у породицама које су познате по криминалним активностима, проституцији, алкохолизму или неким другим, споља уочљивим облицима породичне девијације. Међутим, злостављање постоји и у наизглед „срећним” грађанским породицама и то га чини тежим за откривање. Због тога би било погрешно сматрати злостављање деце карактеристичним само за алкохоличарску популацију и друге маргиналне групе, иако је њихова примарно уочена девијација транспарентна, па је олакшано уочавање и овог поремећаја: злостављања деце.

Злостављање деце је феноменолошки разноврсна појава која производи многоструке и негативне последице и на коју утичу различити условљавајући фактори.

Злостављањем се повређује психофизички развој детета, наношењем телесних повреда („*The battered child syndrom*”) или емоционалних и бихејвиоралних последица (депресија, анксиозност). Овако нанета штета дететовом здрављу је вероватно доживотна.

Код злостављане деце могуће је уочити неке заједничке карактеристике. Понашање такве деце је често екстремно. Дете које је злостављано може претерано да плаче и вришти, али може да буде и врло тихо, да показује велики страх или да уопште не показује страх од ауторитета одраслих. Оно може да буде изузетно агресивно или потпуно повучено у себе. Злостављана деца су често тужна и потиштена. Често испољавају отворене облике самоуништавајућег понашања као што су покушаји самоубиства, претње и различити облици самоповређивања, али често испољавају и агресивно и деструктивно понашање код куће и у школи.

Радњама злостављања се не повређује и угрожава само физичко него и психичко здравље детета. Последице злостављања су: слабо самопоштовање и поверење у себе и друге, смањена способност за успостављање контаката и проблеми са учењем, низак праг толеранције, наглашена агресивност, претерано коришћење примитивних одбрамбених механизма (као што су одбијање, пројекција, интроспекција), неуротске сметње, самоубилачко понашање, итд.

Већина злостављане деце показује велике проблеме у прилагођавању у школи. Њихов ограничени распон пажње, честа хиперактивност и спознајно оштећење доводе до лоших резултата у учењу. Ова деца повремено не похађају редовну наставу. Њихова агресивност, и у старијем добу деликвентно понашање стварају проблеме у контакту са вршњацима.⁶ У ствари, злостављана деца стварају основну идентификацију са својим насилним родитељима.

Експерти упозоравају да многи људи који су били злостављани у детињству настављају негативну традицију и злостављају децу (Lakić, A., 1996).⁷ У овоме се исказује *трансперацијска преносивост злостављања*.

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ЗЛОСТАВЉАЊА

Злостављање се манифестује кроз појавне облике физичког, сексуалног и емоционалног злостављања. У теорији је општеприхваћено да су то појавни облици злостављања. Сматрамо да је сексуално и физичко злостављање **увек** повезано с емоционалним злостављањем, док се емоционално злостављање детета може испољавати као појединачни ентитет⁸.

Појавни облици злостављања деце у породици су у иностраној стручној литератури први пут анализирани овим редоследом: *физичко* злостављање – Кемпе (1962), *сексуално* злостављање – Финкелхор (1979) и *емоционално* злостављање – Горбарино и Гилијани (1980).

У раду ћемо се усредсредити на злостављање детета у породици и то дефинисањем његових појавних облика.

А) Физичко злостављање детета сматра се открићем савремене медицине које је омогућено захваљујући развоју модерне радиолошке технологије, али и других дијагностичких техника. Тек у новије време овај феномен постаје предмет интересовања медицинских стручњака, нарочито педијатара, рендгенолога и ортопеда, који су први описали последице физичког злостављања на здравље и развој детета.

Физичко злостављање, у односу на друге облике злостављања, најпре је изазвало пажњу стручне и друштвене јавности. У савременој медицинској литератури пажња медицинских стручњака фокусира се на физичко злостављање од 1962. године⁹, када су Кемпе и његови сарадници установили „*синдром њрећученої дещеїа*“ као медицинску дијагнозу.

По нашем мишљењу, **физичко злостављање детета у породици подразумева физичка чињења родитеља или старатеља, којима се намерно, применом физичке силе, уз или без употребе других средстава, изазивају или могу изазвати физичке повреде или смрт детета.**

Важно је нагласити да физичко злостављање детета подразумева **свесно и вољно** понашање родитеља или других особа која се о детету старају и, по правилу, значи да се њихови штетни и злонамерни поступци **јонављају**. Међутим, могло би се говорити о физичком злостављању детета и у случају само једног поступка родитеља или старатеља, који је толико опасан за дете да се и не сме догодити понављање (на пример, покушај убиства детета, доношење тешке телесне повреде). Видљиве последице физичког злостављања наступају одмах након таквог злонамерног понашања родитеља.

Најчешћи видови физичког злостављања детета јесу: ударање рукама и ногама, чупање косе, ударање каишем, штапом, гајтаном и сличним предметима, шутирање, уједање, бацање, увртање делова тела и лица, повређивање оштрим и тупим предметима, дављење, паљење (цигаретом, шибицом), опекотине нанете врелом водом итд. Међутим, под физичким злостављањем подразумевају се и физичка чињења као што су: везивање, закључавање или затварање у мрач-

ну собу, затварање у орман, потпуно ограничавање кретања итд. Сва ова физичка чињења изазивају или могу изазвати физичке повреде или у најтежим случајевима и смрт детета.

Иако се физички интегритет детета интегрално штити, предвиђен је низ права која посебно заштићују поједине елементе његовог физичког интегритета: право на живот, право на здравље у ужем смислу итд. Затварање детета у кућу је повреда његовог права на слободно кретање и може се ограничити само из разлога безбедности.

Б) Сексуално злостављање уопште, а посебно деце, представља један од најтежих видова сексуалних девијација, при чему оно може да проузрокује веома озбиљне последице на физички, психички, морални и социјални развој жртве. Тек у новије време сексуално злостављање детета је проблем који постаје транспарентнији и привлачи све више пажњу стручне и друштвене јавности у свету, као и у нашој земљи, иако је још шездесетих година деветнаестог века Пол Бернард у Француској, први у стручној јавности, указао да је сексуално злостављање фактор ризика по дечије здравље. (Bernard, 1886).

Вековима траје сексуално злостављање унутар породице, нарочито девојчица, а захвата све земље. Данас, упркос интересовању јавности за овај проблем, говори се и пише о породичној и друштвеној „завери ћутања“.

По нашем мишљењу, **сексуално злостављање детета подразумева покушаје или извршење сексуалног односа, као и остале видове активности са дететом, које се спроводе у сексуалне сврхе, применом силе или без ње.**

Сексуално злостављање детета је трауматичан догађај тако да је довољан само један инцидент да жртви која га преживи остави тешке и дуготрајне психичке и социјалне последице. Међутим, сексуално злостављање се ретко дешава само једном, оно се понавља више месеци или, чак, и неколико година.

Сексуално злостављање детета унутар породице је проблем коме треба да се посвети пуна пажња, тим пре што онима који су га преживели оставља дуготрајне последице у виду поремећеног сећања, гриже савести, самокривљавања, потребе за вишегодишњим терапијама.

В) Емоционално злостављање је најтеже утврдити, а често захтева експертизу стручњака из области менталног здравља о интензитету, хроничитету и последицама родитељског понашања¹⁰. Неопходно је нагласити да се углавном ради о поновљеним облицима понашања, па је важно уочити кумулативне последице родитељског чињења и нечињења по дете. Последице најчешће нису одмах видљиве, него се испољавају после систематског злостављања детета, у дужем периоду.

Као што не постоји општеприхваћена дефиниција или схватање појмова физичког и сексуалног злостављања детета, тако не постоји ни јединствено усаглашавање и одређивање појма емоционалног злостављања детета. У литератури се посебно указује на тешкоће у вези са дефинисањем емоционалног злостављања.

Међу прве дефиниције којима је покушано да се прецизније дефинише појам емоционалног злостављања деце, сигурно спада дефиниција аутора Харта (1987) Гарбарина, Гутмана и Сика (1986). Ови аутори су емоционално злостављање деце дефинисали у оквиру осам типова родитељског понашања: одбацивање, деградација (обезвређивање), терорисање, изолација, „кварење” (навођење на социјално неприхватљиво и деструктивно понашање), експлоатација, ускраћивање есенцијалне стимулације, емоционалне размене и расположивости, као и непоуздано и неконзистентно родитељство (Lakić, A. 1998).

По нашем мишљењу, **емоционално злостављање детета подразумева чињења и нечињења родитеља или старатеља, као што су одбацивање, вређање, изолација, терорисање, вербално нападање и слична, која могу изазвати озбиљне и трајне поремећаје у дететовом емоционалном развоју.**

Најчешћи видови емоционалног злостављања детета су: ускраћивање љубави и пажње; одбацивање детета; затварање (у мрачну просторију, подрум, орман); емоционална хладноћа; одсуство комуникације са дететом; стално вређање (погрдним именима или атрибутима); стално подсмевање (изгледу или неким особинама личности детета); присуство злостављању у породици (мајке, браће, сестара); навођење на социјално неприхватљиво и деструктивно понашање; терорисање; изолација итд.¹¹

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У породици дете не може само да се заштити, јер је ту изузетно рањиво, у зависној је позицији, јер му је неопходна родитељска љубав, као основна људска потреба. Дететово природно стање зависности, немоћи и осетљивости у злостављајућој породичној средини се користи против њега. Чињеница да злостављање детета спроводе родитељи има за последицу да се дете суочава са конфузијом оданости, поверења и емоција. Оно што поразно делује на дете је баш кршење односа поверења између детета и родитеља. Рањивост детета изискује посебну заштиту од штетних родитељских поступака који угрожавају његов живот, развој и здравље.

У породици само једно дете може бити жртва злостављања родитеља, мада то могу бити и сва деца многочлане породице. У теорији се сматра да су деца ометена у развоју у повишеном ризику од злоупотребе и злостављања. Хендикеп повлачи друштвену изолацију, зависност и немоћ, а тиме отвара и простор за разне облике злостављања.

Према истраживањима, дете најчешће злостављају родитељи. Родитељи који злостављају децу не представљају хомогену групу, већ се разликују у погледу образовања и нивоа интелигенције, а налазе се у свим расама, економским слојевима и етничким групама.

Злостављање деце је феноменолошки разноврсна појава која производи многоструке и сложене последице, и на коју утичу различити условљавајући фактори. Злостављањем се повређује психофизички развој детета, наношењем телесних повреда и емоционалних или бихејвиоралних последица. Често постоји и трансмисија у породици, кроз генерације, обрасца злостављајућег родитеља. То не значи да увек насиље рађа насиље, јер би то било исувише једноставно тврдити, већ да насиље може рађати насиље, а да злостављана деца најчешће постају родитељи злостављачи.

У литератури појам злостављања детета се одређује на различите начине, али смо се определили за утврђивање битних елемената за правно одређивање појма. **Злостављање постоји када родитељ користећи физичку снагу и надмоћнији положај, злонамерно поступа према детету, чиме угрожава његов живот, здравље, физички или емоционални развој.**

Злостављање се манифестује кроз појавне облике физичког, сексуалног и емоционалног злостављања. У теорији је опште прихваћено да су то појавни облици злостављања. Немогуће је да дете буде сексуално или физички злостављано, а да том приликом није емоционално злостављано. Зато сматрамо да је сексуално и физичко злостављање у в е к повезано са емоционалним, док се емоционално може испољавати као појединачан ентитет.

Емоционално злостављање детета подразумева чињења и нечињења родитеља или старатеља, као што су одбацивање, вређање, изолација, терорисање, вербално нападање и слична, која могу изазвати озбиљне и трајне поремећаје у дететовом емоционалном развоју. **Сексуално злостављање** подразумева покушаје или извршење сексуалног односа, као и остале видове активности са дететом, које се спроводе у сексуалне сврхе, применом силе или без ње. И на крају, **физичко злостављање** детета у породици подразумева физичка чињења родитеља или старатеља, којима се намерно, применом физичке силе, уз или без употребе других средстава, изазивају или могу изазвати физичке повреде или смрт детета.

ЛИТЕРАТУРА

- Ackerman, N. W. (1987): *Psihodinamika porodičnog života - dijagnoza i lečenje porodičnih odnosa*, Titograd: Pobjeda.
- Banjanin-Đuričić, N. (1998): *Udarac po duši*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Jugoslovenski centar za prava deteta.
- Brieland, D., Lemmon, J. (1977): *Social Work and the Law*, St. Paul, Minn., West Publishing Co.; Besharov, D. (1986), *Policy Guidelines for Decision Making in Child Abuse and Neglect*, *Children Today*, November-December, 7-11.; Fox, S. J., ed., *Cases and Materials on Modern Juvenile Justice*, St. Paul, Minn., West Publishing Co., Prema: Obretković, M., (1998): *Pravna zaštita zlostavljanje dece*

- da li je potrebna reforma našeg pravnog sistema? U Zborniku: *Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja*, Beograd. str. 101.
- From, E. (1986): *Autoritet i porodica*, Zagreb: Naprijed i Nolit.
- Hirjan, F., Singer, M. (1978): *Maloljetnici u krivičnom pravu*, Zagreb: Globus.
- Janjić-Komar, M., Korać, R., Ponjavić, Z. (1995): *Porodično pravo*, Beograd: Nomos.
- Kapor-Stanulović, N. (1985): *Psihologija roditeljstva*, Beograd: Nolit.
- Keiser, G. (1997): Das Kind als Opfer *Kriminalistik*, Heidelberg-Hamburg, 3, str. 122–126. Prema Konstantonović-Vilić (1997): *Kriminologija*. Niš: Studentski kulturni centar.
- Kempe, C. H., Silver, C. H. (1974): *Savremena dijagnostika i lečenje u pedijatriji*, Beograd: Savremena administracija.
- Klajn, M. (1997): *Uspešan roditelj*, Beograd: Biblioteka Rod.
- Lakić, A. (1996): Zlostavljanje dece transgeneracijska transmisija nasilja u porodici, Zbornik: *Primarne funkcije porodice i poremećaji u ponašanju mladih*, Beograd, str. 235.
- Lakić, A. (1998): Emocionalno zlostavljanje dece, Zbornik: *Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja*, Beograd, str. 137.
- Ljubojev, N. (2004): *Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja*, doktorska disertacija, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Mc Neese, C. M., Hebler, J. R. (1977): The Abused Child, *Clinical Symposia* (CIBA) Vol. 29, No 5. Prema Banjanin-Đuričić, N. (1998): *Udarac po duši*, Beograd.
- Milosavljević, M. (1998): *Nasilje nad decom*, Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Ottenhof, R. (1989): Jeunes auteurs at jeunes victimes: unite or qualite? *Revue internationale de criminologie et de police technique*. Prema Panović-Đurić, S. Neka razmatranja o ulozi porodice iz ugla kriminaliteta maloletnika.
- Radovanović, J., (1988): Zlostavljanje i zapostavljanje dece – subjektivno iskustvo deteta, u Zborniku: *Nasilje u porodici*, Dubrovnik, str. 99.
- Savić, A., Radivojević, D., Vasić, D. (1998): Dete ometeno u razvoju: od zanemarivanja i lišavanja do zlostavljanja i nasilja, Zbornik: *Od zanemarivanja i lišavanja do zlostavljanja i nasilja – dete ometeno u razvoju*, Specijalna bolnica za cerebralnu paralizu i razvojnu neurologiju, Beograd, str. 24.
- Stojaković, V. (1984): *Zlostavljanje dece*, Beograd: Institut za socijalnu politiku.
- Trube-Becker, E. (1981): Selliche Misshandlung von Kindern, *Kriminalistik*, Heildeberg-Hamburg, br. 9. str. 347–449. Prema Konstantinović-Vilić (1997): *Kriminologija*, Niš: Studentski kulturni centar.

ENDNOTES

- 1 Zlostavljanje deteta je tipičan slučaj nasilja u porodici, a predstavlja psihofizičko nasilje nad detetom. Naš Porodični zakon ne upotrebljava termin „zlostavljanje“ deteta, već Zakon koristi pravne standarde: „zloupotreba roditeljskih prava“ i „grubo zanemarivanje roditeljskih dužnosti“. U anglo-američkoj literaturi, koja se do sada najviše bavila ovim pitanjem,

- употребљава се термин „злоупотреба” деце (*child abuse*) да се означи шири појам злоупотребе и занемаривања (*child abuse and neglect*). Лексичко одређење појма злостављања везано је за синониме: кињење, тиранисање, зло, рђаво, нечовечно поступање према некоме, малтретирање. (Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига VIII, САНУ, Београд, 1971.)
- 2 Здравственој заштити деце ометене у развоју и њиховим посебним потребама посвећен је чл. 23. конвенције о правима детета.
  - 3 У *Специјалној болници за церебралну парализу и развојну неурологију* у Београду, подстакнути иницијативом *Евројске ојсервајорије за деце* при хуманитарној организацији *Лекари свејта*, остварен је пројект „Од занемаривања и лишавања до злостављања и насиља: дете ометено у развоју“, у оквиру којег су питања вулнерабилности и злостављања детета, као једна од доминантних тема *Евројске ојсервајорије за деце*, усмерена на дете ометено у развоју. У оквиру овог пројекта, за време манифестације „Месец дана Специјалне болнице за церебралну парализу и развојну неурологију“, током 1997. године одржано је саветовање на коме је први пут у нашој стручној јавности презентована ова проблематика. Наведени податак су на семинару изнели стручњаци из Центра за социјални рад општине Стари град (Banjanin-Đuričić, 1998).
  - 4 Новије студије указују на повећану учесталост злостављања у следећим друштвеним групама: код чланова фундаменталистичких религиозних група, код људства војних база и код породица са израженим финансијским проблемима.
  - 5 Према нашем истраживању, које је обављено у Центру за социјални рад Новог Сада, евидентирани случајеви злостављања се искључиво одвијају у оквиру породице.
  - 6 Резултати истраживања *Малолетничка деликвенција у југословенском законодавству и пракси*, које је спровео Југословенски центар за права детета, указују да су малолетни извршиоци кривичних дела често и сами били жртве породичног насиља или његови сведоци. Студија Кемпеа и Хелфера указује да је од 100 малолетних деликвената – учинилаца кривичних дела против личности, 80% било изложено бруталном кажњавању у најранијем детињству, док је 40% тучено док се не онесвести. (Ottenhof, R., 1989)
Истраживање *Типологија породице и личности малолетних деликвената* Г. Кнежевића даје значајан податак из којих породица се регрутује највећи број малолетних преступника. Највише их је из породичног типа - хладних и одбацујућих које карактерише одсуство блискости, разумевања, присуство сукоба, недоследност и амбивалентност.
  - 7 Психолошке студије потврђују да постоји трансгенерацијска трансмисија злостављања у породици. Другим речима, постоји трансмисија у породици, кроз генерације, обрасца злостављајућег родитеља. Али, то не значи да *а њиори* „насиље рађа насиље”, јер то би било исувише једноставно, већ да „насиље може рађати насиље” и да „злоупотребљена деца могу постати родитељи злостављачи”. (Lakić, A., 1996)
  - 8 У теорији постоји и супротно мишљење по коме „поред тога што ови облици злостављања могу да постоје као *појединачни* ентитети, до њих често долази у комбинацији” (Бањанин-Ђуричић, Н. 1998). Неки аутори сматрају да би се могло „са великом сигурношћу, тврдити да *испихичкој* злостављања *без елементарна физичкој* нема, јер је психичко злостављање наметнуто физичком снагом лица које злоставља дете” (Stojaković, V. 1984). С овом констатацијом само делимично можемо да се сложимо, јер физичка сила није увек неопходна да се изврши емоционално злостављање детета. Као што смо већ истакли, приликом сваког облика злостављања користи се дететово природно стање зависности и немоћи против њега. Дете је због неравнотеже моћи у односу на одрасле, емотивне везаности и зависности од њих, у тако рањивој позицији. На пример, вербално злостављање не мора бити праћено физичком силом. Други аутори с правом констатују да „клинички налази фрактурисаног радијуса не искључују и могућност да је дете било занемарено или емоционално злостављано” (Mc Neese, M.C., Hebel, J. R., 1977). Још једном да истакнемо, сматрамо да је немогуће да дете буде сексуално и физички злостављано, а да том приликом није и емоционално злостављано.
  - 9 Синдром претученог детета су 1962. године установили Кемпе и његови сарадници као медицинску дијагнозу, а 1974. године у убенику педијатрије, Кемпе и Силвер га детаљно описују уз диференцијалну дијагнозу случајних (акциденталних) и насилно нанетих повреда (Kempe, C. H. & Silver, C. H., 1974).
- У медицинској литератури синдром претученог детета, пре Кемпеа, први су описали амерички рендгенолози Кефиј (Caffey) 1946. и Силверман 1951. године. Они су установили карактеристичне промене на рендгенским снимцима костију новорођенчади и мале деце, које дуго нису могле

- бити објашњене, јер за њих није било јасних клиничких разлога. Тек је 1946. године Кефиј указао да су те промене трауматског порекла. Силверман је, истражујући узроке повреда, установио да су их злонамерно изазвали родитељи или друге особе које се о детету старају. Док је педијатар Валеј (Walley) указао на рецидивне повреде које су деци нанете ударцима.
- 10 У новосадском Центру за социјални рад, у периоду од 1998. до 2003. године, евидентиран је само један случај емоционалног злостављања, што је податак који нам пре указује на несхватање ове појаве, која није дефинисана стриктно разрађеним стручним стандардима, него на њено непостојање и адекватност сваког породичног окружења за емоционални развој и живот детета. Међутим, из описа неких случајева у досијеоима могло се прочитати да су деца затварана, избацивана из куће и да су на друге начине емоционално злостављана. (Љубојев, N., 2004)
- 11 У страниј литератури се износи да постоје извесни начини психичког злостављања који на први поглед не могу да се препознају као злостављање: становање у неодговарајућем, малом стамбеном простору, где одрасли непрестано пуше, упућивање детета да гледа телевизијски програм или да иде у биоскоп да не би сметало родитељима, избегавање родитеља да разговарају са дететом и сл. (Trube-Becker, E., 1981)
-

Summary: In this paper are determined basic concepts of abuse. Abuse of children is defined on different manners in literature but the author gives essential elements for legal determination of this concept. Act of violence exists when a parent, using a physical power on a position of supremacy tyrannies a child endangering its life, health, physical or emotional development.

Physical abuse of a child can be determined from several aspects: medical, legal, social and cultural. The phenomenon of abuse was first observed by medical doctor and described as “the battered child syndrome”. Although, it seems easy to define the physical abuse, there are many various definitions. In this paper, physical abuse of a child in the family means physical acting of the parents or guardians, by which on purpose, by the use of physical force, with or without the use of other means, are caused or could be caused physical injuries or death of a child.

Emotional abuse is defined as parent’s or guardian’s acting or non acting, such as rejection, insult, isolation, terror, verbal attack etc. that might cause serious and permanent disorders in child’s emotional development.

Sexual abuse is defined as the use of a child to satisfy the sexual needs of one or more adult persons who have authority over a child and in whom the child trusts. The sexual abuse survivors have lifelong psychological problems.

Key words: child abuse within the family, emotional abuse, sexual abuse, physical abuse, abuse consequence.